

Széll Krisztián

Közéleti diskurzus és aktivitás falusi közösségekben

*„Minden országos demokrácia merő fikció, ha
nincs meg az egyes emberek számára hozzáférhető
kisebb közösségekben a szabad közélet iskolája.”
(Bibó István)*

A koncentrikusan és hálószerűen egymásba fonódó és egyre táguló társadalmi és kulturális viszonyrendszerben alapvető jelentőségű az a feltételrendszer, amelyben mindennapjainkat éljük, amely meghatározza életfeltételeinket. Ezen közvetlen feltételrendszer fizikai és mentális síkjai, közösségi-közéleti kapcsolathálói és eseményei, valamint hétköznapi diskurzusai behatárolják közösségi tevékenységeinket, és meghatározzák a közélettel kapcsolatos attitűdjeinket is.

Már vizsgálatunk kezdetén úgy véltük, hogy a közösségben felmerülő viták, diskurzusok során olyan mentalitás alakulhat ki, amely növelheti az emberek igényét a tágabb környezet ügyeibe való beleszólásra (Utasi 2009). Álláspontunk szerint tehát a civilség azt is jelenti, hogy vannak olyan kis körök, ahova az emberek eljárhatnak, összegyűlhetnek, ahol beszélgethetnek és megoszthatják egymással élményeiket, eszmét cserélhetnek az élet dolgairól. Ezek a hétköznapi, baráti beszélgetések nagymértékben alakítják a közösségi kötelékeket, hiszen a formális-informális közösségi kapcsolatrendszer elsősorban (nyilvános) kommunikáció útján jön létre.

Jelen tanulmány a falusi közösségekben fellelhető közéleti diskurzus és az állampolgári aktivitás közötti kapcsolat megragadására törekszik. A tanulmány empirikus alapját a „Közösségi kapcsolatok falun 2011”¹ kérdőíves felmérés adatbázisainak információanyagai, valamint a falusi közösségek kutatásába bevont falvakban készített mélyinterjúk² adják.

Társadalomelméleti keretek

Ahhoz, hogy a közügyekről szóló diskurzus és a közösségi aktivitás, a közéleti párbeszéd és az állampolgári cselekvés kapcsolatát strukturáltan elemezhesük, szükséges a témát olyan gondolati keretbe

¹ 2011 tavaszán és őszén 7 faluban lefolytatott kérdőíves lekérdezés (N=845).

² Falvanként 2 mélyinterjú (14 db) a legnagyobb közösségsszervező és összetartó erővel bíró személyekkel, akiket a kérdőíves felmérésből nyert információk alapján választottunk ki.

helyezni, amely az individuum által közvetlenül észlelt feltételrendszert tágabb társadalmi rendszerbe ágyazza. Ezen háttérrel esetünkben két, egymásra kölcsönösen ható elméleti konstrukció adja, nevezetesen Habermas (2011), valamint Cohen és Arato (1992) modellje.

Habermas társadalomelméleti koncepciójának sarokkövei a cselekvés- és kommunikáció-elméleti továbbgondolások. Cselekvéstipológiája a cselekvő különféle típusú cselekvéseinek a különböző (természet, társadalom, személyiség) világokra való vonatkoztatására épül. Ennek lényegi pontja az instrumentális és a kommunikatív cselekvés fogalmainak szembeállítása: az instrumentális cselekvés esszenciáját a munka típusú aktivitás (teremtés, létrehozás, előállítás) adja, a kommunikatív cselekvésben a konszenzusra való törekvés feladata testesül meg. A kommunikatív cselekvés esetén az egyének uralommentes, külső kényszer nélküli kommunikációt folytatnak, és kölcsönös megértésre törekszenek. (Habermas 2011)

Habermas társadalomelméletében is központi témaként vetődik fel a társadalmi integráció kérdése. Álláspontja szerint egy cselekvési rendszer integrációja bizonyos esetekben normatív úton biztosított, illetve kommunikatív módon elért egyetértés révén áll elő, míg más esetekben az egyedi döntéseknek a cselekvők tudatán kívül eső, nem-normatív szabályozása által. A cselekvési orientációkhoz kapcsolódó szociális és a cselekvés-orientációkba belenyúló rendszerszerű integráció megkülönböztetése mentén jut el a társadalom fogalmának differenciálásához. Vagyis a két cselekvéstípushoz kiegészítő fogalmakat társít: az instrumentális cselekvéshez a funkcionális rendszert, annak állami, politikai, gazdasági és társadalmi alrendszereivel együtt, míg a kommunikatív cselekvéshez az életvilágot. Az életvilág a társas cselekvés és egyben a kommunikatív cselekvés koordinációját biztosító horizont, amely a szocializáció legfontosabb terepeként lehetővé teszi többek között az egyéni tapasztalatok, a normák, az interakciós kompetenciák, a legitimációs és nevelési tartalmak, valamint a tradíciók megismerését, illetve megszerzését. Tehát az életvilág – amely kisközösségi (családi, baráti) intimitásra és politikai nyilvánosságra bomlik – a normák és a csoportidentitás kialakítása révén erősíti a társadalmi integrációt. (Habermas 2011)

A rendszer cselekvési logikáját a hatékony működést biztosító stratégiai racionalitás (instrumentális cselekvés) adja, ez biztosítja a társadalom működőképességét, zavartalan koordinációját, az adminisztratív feladatok ellátását. Itt az érvekkel való meggyőzés helyett a befolyásolás kap hangsúlyos szerepet. Ezzel ellentétben az életvilág mint diszkurzív terep a kommunikatív racionalitás (kommunikatív cselekvés) bölcsője, ahol már a másik fél megértése és a konszenzus megteremtése a cél. Ennek keretében olyan szimbolikus erőforrások, fogódzók és ismeretek jönnek létre, amelyek a társadalomhoz, a kultúrához és a személyiséghez egyaránt kapcsolhatók, és számukra kvázi implicit tudásként újra fel is használhatók. A kommunikatív cselekvés során felhalmozódó ismeretek, jelentések a szocializációs közegben termelődnek újra. A rendszer és az életvilág működési logikája kiegészíti egymást, azok nem teljesen különálló cselekvési szférák: a rendszer intézményei az életvilágba ágyazottak. Ezért is javasolja Habermas, hogy a társadalmakat a rendszer és életvilág egységeként kezeljük. (Habermas 2011)

Cohen és Arato (1992) ezt a lényegében kétosztatú – *rendszer és életvilág* – társadalomképet egészíti ki az egyesületi szférával, amelynek mindkét eleme, azaz a politikai és a civil társadalom is a rendszer és az életvilág közötti közvetítő ágensként jelenik meg. Ugyanakkor ezek az elemek, mint köztes kategóriák, nem moshatók össze se az életvilág informális szerveződéseivel, se a rendszer intézményeivel. Elméletük alapeleme, hogy a politikai társadalom elsősorban a rendszerhez, míg a civil társadalom az életvilághoz köthető, melynek következtében működési logikájuk is eltérő. Ebből eredeztethető a két ágens közötti alapvető különbség: a politikai társadalom fogalmát és funkcióit a stratégiai racionalitás (stratégiai és instrumentális szempontok), a civil társadalomét pedig a kommunikatív racionalitás (normatív integráció és nyílt kommunikáció) határozza meg. *Ebben az értelemben a civil társadalom egy olyan szféra, amely az életvilág érdekeinek érvényesítésére intézményesült, ahol mindenekelőtt a döntések befolyásolásáért küzdenek, nem a hatalom megszerzéséért.*

Az eltérő működési elv nem jelenti azt, hogy a politikai és a civil társadalom között ne lehetne kapcsolat, épp ellenkezőleg, a kettő közötti állandó interakció adja a demokratikus működés alapfeltételét. Csak a civil társadalomban gyökerező politikai társadalom képes az állami és a civil szféra közötti közvetítő szerep betöltésére. A civil szféra autonómiája szintén alapkövetelmény, melyet az eltérő szférákra jellemző cselekvéskoordinációs mechanizmusok következetes alkalmazása biztosít. Egyensúly csak akkor jön létre, ha a rendszer és az életvilág, illetve a közvetítő egyesületi szféra mindkét ágense, a politikai társadalom és a civil társadalom ugyanolyan erős, és a saját szférájára jellemző működési logikát alkalmazza. (Cohen–Arato 1992)

Ez a két elméleti keret azért szolgálhat empirikus elemzésünk támpontjául, mert kiolvasható belőlük az az alaphipotézis, mely szerint az életvilág és a rendszer, illetve a civil társadalom és a politikai társadalom közötti térben, valamint az életvilág informális hálózataiban a folyamatos, konszenzusra épülő diskurzus hatására fokozódhat az állampolgárok igénye arra, hogy részeseivé váljanak a közéleti döntéseknek, ezáltal növekedhet a demokratikus participáció.

Közéleti diskurzus és állampolgári aktivitás

A közélet mint nyilvános diszkurzív tér a közügyekkel kapcsolatos információk és vélemények cseréjének, illetve ütköztetésének a színtere. Tehát a társadalmi-közéleti diskurzus jó esetben a nyilvánosság előtt zajlik, amely nyilvános kommunikáció a társadalmi kapcsolattartás lényeges eszköze is egyben.

A mindennapok szintjén formálódó életlehetőségek kiaknázásához és minél teljesebb élvezéséhez az embereknek választási lehetőségekre, valamint kötődésre is szükségük van. Ezek a kötődések különféle autonóm társulásokat igényelnek, amelyek variációi alkotják magát a civil társadalmat. A civil társadalom a jogokkal és kötelezettségekkel rendelkező *citizenek* (közpolgárok) társadalma, azon közpolgároké, akik a

közügyekben aktív szerepet vállalnak. A *citizenship* (állampolgárság) pedig a szabadság foglalata, amely szabadság a civil társadalom szféráján keresztül terjed szét és erősödik. (Dahrendorf 1997)

Habermas társadalom- és demokrácielméletében kulcstényezőként jelenik meg az *informális nyilvánosság és a civil társadalom*, amely szférák a kommunikatív cselekvés során szabad és egyenlő feltételeket teremtve lehetővé teszik a közügyekről folyó racionális, észérvekkel alátámasztott és konszenzusra törekvő vita lefolytatását, végső soron a közérdek kialakulását. Az így értelmezett nyilvánosság feltétele és egyben garanciája is a demokratikus működődésnek (Habermas 1999). A nyilvánosság kommunikációs hálózati térként lehetőséget teremt a vélemények ütköztetésére és a különböző információk cseréjére. Ebben a nyilvános térben a civil társadalom a központi hatalmi kommunikációs rendszerrel szemben lándzsát törő, a politikai, gazdasági és társadalmi alrendszerektől független terepet jelent. A nyilvános diskurzus tehát akár erőteljes állampolgári aktivitáshoz is vezethet, amely cselekvés tárgyát az életvilág pragmatikus (célok megfogalmazása, kiválasztása), etikai-politikai (közösségi identitástudat) és morális (közjó) vonatkozásai és nyilvánosságbeli újratermelődései adják (Habermas 1996).

A civil cselekvésekhez, ahhoz, hogy aktív állampolgárként vegyünk részt a közügyekben, több tényező együttes megléte szükséges. Általános értelemben véve az állampolgárság a jogok, a kötelezettségek, a részvétel és az identitás komplex rendszere (Delanty 2000). Az aktív állampolgárság koncepciója érzelmi, kognitív és pragmatikus dimenziókat is magában foglal, tehát szoros kapcsolatban van a társadalmi integrációval és kohézióval, az identitással és értékekkel, a bizalommal, valamint az információáramlással, tudással, és tapasztalatszerzéssel (Cresson 1998). Az aktív állampolgár tehát felismeri és él is a közösséghez tartozás, a csoportidentitás érzésével, a közös értékekkel, a jogokkal és kötelezettségekkel, valamint a közéleti részvétellel, a demokratikus döntések és cselekvések gyakorlatával. Ennek alapja az információhoz jutás és tapasztalatszerzés, amelyekre a személyes beszélgetések adják az egyik legjobb terepet.

Kutatásunk szempontjából mindezek az értelmezések és megközelítések azt mutatják, hogy a társadalmi diskurzus és a nyilvánosság a civil szféra olyan lényegi elemeinek tekinthetők, amelyek erősítik a társadalmi részvételt. A hétköznapi élet mindennapjaiban gyökerező közösségi kapcsolatrendszerek, informális személyközi viszonyok és beszélgetések ösztönzik a konstruktív civil szerepvállalást és az állampolgári cselekvést. Az állandósult diskurzusokat és nyilvános interakciókat végső soron a demokratikus működés védőbástyáinak is tekinthetjük.

Közéleti diskurzus és aktivitás falusi közösségekben

A mindennapi élet folyamatait, a hétköznapi interakciókat nagymértékben befolyásolja a *lokalitás*, azok a társadalmi viszonyok, amelyek a helyi társadalom közösségi keretei között vannak jelen. A falusi közösségeket olyan tér és viszonyrendszernek tekintjük, amelyben az emberek még akár a döntéshozókkal,

közéleti szereplőkkel is közvetlenebb, hétköznapi kapcsolatokat tartanak fenn, és ahol a közéleti információk is egyszerűbb és gyorsabb csatornákon terjednek. Természetesen a helyi társadalom hagyományos mintái mellett megjelenő, illetve azokat sokszor felváltó új és absztrakt életformák, életviszonyok megjelenése szükségessé tette a mindennapi életről és a közéletéről folyó diskurzus megindulását, illetve változását. A helyi szintű kapcsolatrendszerek közéleti szerepvállalásra, demokratikus részvételre gyakorolt hatása azonban mindmáig meghatározó maradt.

Az életvilág kontextusában a lokalitáshoz köthető kisközösségekben lehetőség van a nézetek egyeztetésére. Alapvetően ezekben a kisléptékű terekben termelődik újra az a közösségi tudás, amelyből az ott élő közösség tagjai a közügyekre vonatkozó információkat, értelmezéseket nyerik. A személyes interakciók során lehetőség adódik a közélet kérdéseinek átbeszélésére, a közszájon forgó és magától értetődőnek vett események tisztázására. Ezek a konszenzusra épülő hétköznapi kommunikációs magyarázatok épülhetnek be a közösségi tradíciókba, a szolidáris és szocializációs folyamatokba, valamint a demokratikus részvételi mechanizmusokba (lásd: Habermas 2011).

A helyi életkörülmények leképezése viszonylag jól megragadható a települések népességszámával, illetve jogállásával. Ezért empirikus elemzésünkben a közvetlen viszonyrendszert megtestesítő falusi közösségek közéleti diskurzusainak és aktivitásának lokális jellemzőire fókuszálunk. Azt próbáljuk feltárni, hogy a falvak társadalmában van-e bármiféle kapcsolat a helyi- és közügyekről folytatott társalgások megjelenése, illetve gyakorisága, valamint a közéleti aktivitás között.³ Ennek kapcsán vizsgáljuk a formális és informális közösségi kötelekeket, a közösségi eseményeket és tevékenységeket, valamint a közéleti akciókban való részvételt.

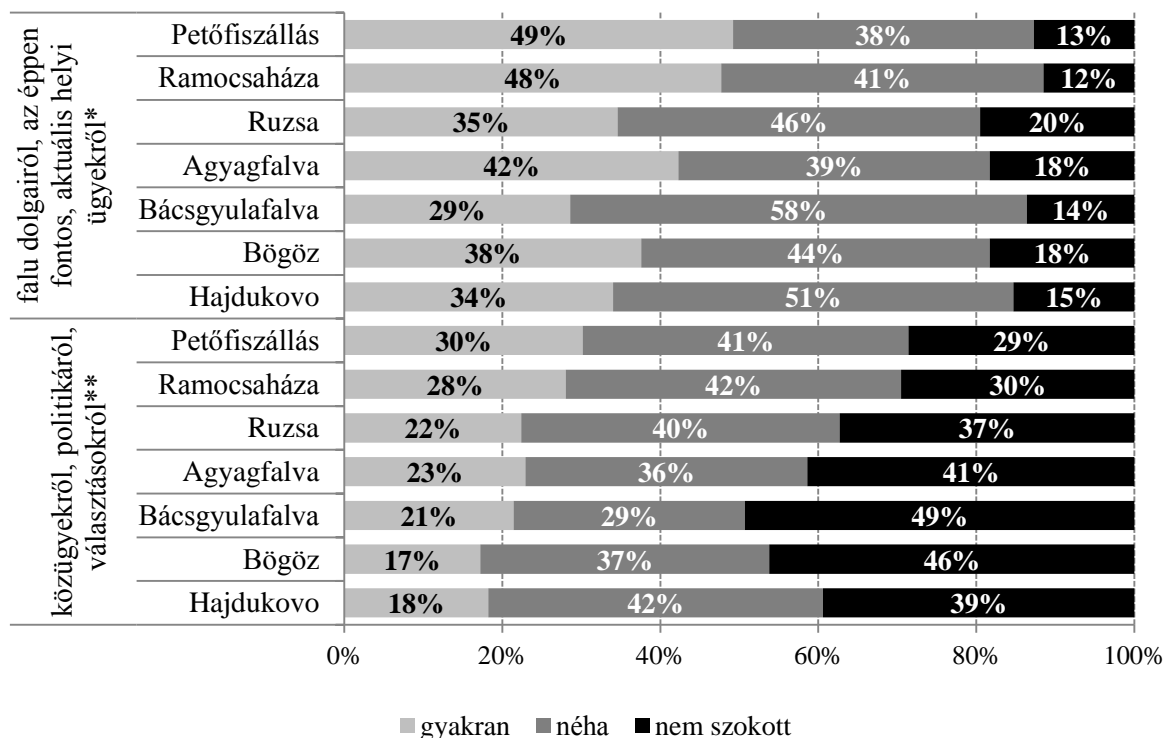
Falukutatásunk során kíváncsiak voltunk arra, hogy a falusi közösségekben előforduló beszélgetések alkalmával megjelennek-e közéleti témák, és ha igen, akkor milyen gyakran. Lényegében a közéleti témák két szintjére összpontosítottunk, egyrészt a falu dolgairól, az éppen fontos, aktuális helyi ügyekről, másrészt a közügyekről, politikáról, választásokról folytatott eszmecserék meglétét próbáltuk feltérképezni. A korábbi országos reprezentatív minta⁴ eredményeihez hasonlóan, az általunk vizsgált határon inneni és túli falvak esetében is inkább a helyi ügyek dominálnak a beszélgetések során: négytizedük (38%) gyakran szokott beszélgetni a falu ügyes-bajos dolgairól, míg mindössze 15 százalék azok aránya, akik egyáltalán nem. Fordított a helyzet a politikai témák és a közügyek esetében: csupán egyötödük gyakran, csaknem négytizedük pedig egyáltalán nem szokott efféle témákról értekezni. Tehát ilyen-olyan közéleti témák a falubeliek többségénél (88%), ha nem is feltétlenül gyakran, de megjelennek, továbbá a közélet a válaszolók több mint négytizedénél (43%) gyakori beszédtema. Mind a helyi, mind a tágabb kontextusba ültetett közéleti témák iránt Petőfiszálláson és Ramocsaházán érdeklődnek a leginkább, míg Ruzsán, valamint a határon túli falvakban kisebb eséllyel és gyakorisággal kerülnek elő közéleti kérdések. Általánosságban

³ Itt nem az ok és az okozat azonosítása a célunk, mivel az ok-okozati összefüggés sok esetben fordított is lehet.

⁴ „Közösségi kapcsolatok 2009” országosan reprezentatív mintán (N=1051) történő kérdőíves felmérés.

elmondható, hogy a vizsgált falvakban a helyi ügyek nagyobb hangsúllyal jelennek meg a közeleti diskurzusokban, mint az országos közelet kérdései.

1. ábra. „Milyen gyakran szokott Ön beszélgetni...?” – a válaszok megoszlása falvak szerint⁵

A közeleti témák kapcsán több interjúban is felbukkan, hogy a falvakban és a falubeliek környezetében megjelenő problémák már önmagukban növelik a közelet iránti figyelmet. A falvakban felmerülő közeleti témák legfőképpen azokról az aktuális helyi ügyekről szólnak, amelyek gondot jelentenek, és közvetlenül érintik a falu lakóit. Ellenkező esetben, vagyis ha nincsenek égető problémák, már kisebb a valószínűsége a közeletről szóló diskurzusnak. Ruzsa esetében minden bizonnyal éppen ez adhat magyarázatot a közeleti kérdések iránti kisebb fokú érdeklődésre, hiszen a falu, ha nem is látványosan, de prosperál, továbbá központi szerepet tölt be a környező kistelepülések körében. Ezt jelzi infrastrukturális ellátottsága is: fejlett egészségügyi ellátó hálózat, mentőállomás, bentlakásos idősok otthona, felújított közösségi ház, rendezett közösségi terek, stb., hozzáátéve, hogy ez a központi szerep nagyban köszönhető Szeged közelségének is. Mindezek tudatában nem meglepő, hogy összességében a Ruzsán élők a legelégedettebbek, vagyis az érdemben válaszolók 96 százaléka inkább elégedett (átlag: 61%) a falu helyzetével, körülményeivel, a falubeli lehetőségekkel.⁶

⁵ Megjegyzés: */ Chi-négyzet: 21,797; szig=0,040; Cramer's V értéke: 0,114 (gyenge kapcsolat); N=833.

**/Chi-négyzet: 21,190; szig=0,048; Cramer's V értéke: 0,113 (gyenge kapcsolat); N=835.

⁶ Klaszteranalízis segítségével az „Ön mennyire elégedett a következőkkel: 1. A távolsági közlekedés, 2. A helybeli

„Bár azért azt hozzá kell tenni, hogy amikor az emberek nem beszélgetnek a falu dolgairól, akkor általában minden rendben van. Ilyenkor inkább a pletykálás megy, hogy kivel mi történt vagy, hogy hallottad-e ezt meg azt. Ha minden rendben van a faluban, tehát égnek éjszaka a lámpák, nem szöknék ki a kutyák tüzelőidőszakban az utcákra stb., akkor kevésbé jellemzőek ezek a témák.”
(Ruzsa)

Tehát a közéleti kérdések inkább akkor merülnek fel a beszélgetések során, amikor valamivel kapcsolatban elégedetlenség üti fel a fejét, vagyis a negatív történetek általában jobban ösztönzik az embereket a közéleti diskurzusokra, amelyekben elsősorban a nemtetszésüket fejezik ki. Ez mutatkozhat meg a Petőfiszálláson és Ramocsaházán lakók magasabb közéleti érdeklődésében is. Petőfiszálláson vélhetően a köznevelési törvény rendelkezései következtében veszélybe kerülő helyi iskola bezárása miatti félelem, míg Ramocsaháza esetében az anyagi nehézségek, a lehetőségek hiánya, a falu hátrányos és lemaradó régióban való elhelyezkedése növelte meg a közélet iránti érdeklődést.

„Egy iskola olyan, mint egy testben a szív, a lélek. Én azt mondom, iskola nélkül nincs közösség, tehát egyszerűen a teljes szétrombolását látom ezzel az intézkedéssel. [...] Most ez az iskola is óriási felháborodást keltett.” (Petőfiszállás)

„Nem mindenki szeret egyformán dolgozni; vannak ügyesebbek, vannak sikeresek, vannak kevésbé sikeresek, ez is a megosztást eredményezi és az, hogy nehéz a megélhetés.” (Ramocsaháza)

Elsősorban a falubeli gondok manifesztálódnak a határon túli magyarlakta településeken is, ahol azonban a tágabb politikai színtér és a kisebbségi lét sokkal inkább meghatározza a falu mindennapi életét, vagyis a politika, a közügyek témái gyakran egybeesnek a falu dolgaival, az éppen fontos aktuális helyi ügyekkel. Ez azt is jelenti, hogy a tágabb értelemben vett közügyekről folytatott eszmecsereik esetükben mint helyi ügyek jelennek meg. Ennek is köszönhető, hogy a közügyek kevésbé hangsúlyosak, és látszólag mintha kikerülnének a közéleti diskurzusokból. Bácsgyulafalván ehhez társul a lakókörnyezettel, a falu dolgaival való elégedetlenség, amely sokszor csap át elkeseredettségbe, reményvesztettségbe, még tovább tetőzve az elégedetlenséget. Az itt élők a legelégedetlenebbek a falujukkal,⁷ tehát itt az elégedetlenség már olyan mértéket ölt, amely inkább apátiát vált ki az emberekből a közéleti kérdésekkel kapcsolatosan. A pusztuló falukép már a terepmunka alkalmával is élesen megmutatkozott.

vásárlási lehetőségek, 3. Az egészségügyi ellátás, 4. A közbiztonság, 5. A szegények, öregek támogatása, 6. Az iskoláztatási lehetőségek a környéken, 7. Csatornázás, vízvezeték, a közművek kiépülése, 8. Parkosítás, a falu szépítése, 9. Kulturális, művelődési lehetőségek, 10. Presszó, kocsmák, vendéglő, szórakozási lehetőségek, 11. A helybeli sportélet, 12. Az önkormányzat működése, 13. A helybeliek összetartása, egymást segítése, 14. A falu általános helyzete, fejlődése” ötfokú skálákra adott válaszok két csoportra – inkább elégedett/inkább elégedetlen – bontásával.

⁷ Az érdemben válaszolók 9 százaléka (átlag: 61%) tartozik csak a falu helyzetével inkább elégedettek táborába.

„Hát a közéleti témák elsődlegesen a belső politikai harcok azokkal az erőkkal, akik megpróbálják tehát a délvidéki magyarságot, hát nem csak nálunk, hanem mindenfelé bedarálni [...] Most ez mellett még normális a kommunális problémáktól tehát ottan helyben. [...] Tehát az utaktól, vízrendszertől kezdve [...] Na, most ezeknek a dolgoknak a fönntartása, amik ott megvannak, és aránylag ott többé-kevésbé mindenünk ott megvan, csak minden fölüjítésre szorulna, na, most hát ez az egyik fő téma, valahonnan pénzt szerezni. [...] Úgyhogy tehát ezek a leggyakrabban közéleti témák, tehát amik azért a mindennapi életbe, hát közéleti téma minden, ami ebbe az országba történik, azért, mert az embereknek a mindennapjaikra rányomja a bélyegét a közéleti téma, hogy szídjuk a rendszert, vagy tehát gondolom ez.” (Bácsgyulafalva)

A közösségi élet kiterjedtsége jelentős hatást gyakorol a közéleti diskurzus és aktivitás kialakulására. A közéleti témák felbukkanását nagymértékben befolyásolja, hogy milyen közösségek, milyen közösségi és közéleti események veszik körül az állampolgárokat a mindennapi életük során. A formális és informális közösségi összefüggések nélkül nehezen képzelhető el aktív közéleti párbeszéd. Ezek a találkozások teremtenek lehetőséget arra, hogy felmerüljenek különféle beszédtemák, köztük a közélettel kapcsolatos témakörök is. A közösségi aktivitáshoz közösségi terekre, formációkra és találkozásokra van szükség, ahol összejöhetnek, kapcsolatba kerülhetnek egymással az emberek. A vizsgált falvak életében kiemelt szerepet töltenek be a közösségi tereken – akár spontán, akár szervezett keretek között – létrejövő hétköznapi beszélgetések, amikor is előjönnek, előjöhetnek a helyi közélettel, az országos politikával kapcsolatos kérdések is.

„Hogy egymáshoz mennyire járnak, azt nem tudom. Így vendéglátó egységbe azért tudom, hogy van, aki úgy megy el, azért issza meg ott a kávéját reggel, például szombaton reggel, mert kimegy a piacra, és nem messze a piactól két ilyen intézmény is van, ahol meg lehet kávézni, és akkor szépen oda beülnek és beszélgetnek. Tehát ez azért működik. Meg, amit mondtam, ez a lakodalmas⁸, azért inkább ott azért férfiak vannak. Tehát ott annak azért néha van politikai vonzata, úgy érve, hogy ott azért szeretnek ott megvitatni napi eseményeket, közéleti dolgokat, hogy mi zajlik a faluban, mi zajlik a környéken. [...] Erről is szól ez az egész szervezet, hogy megvitatunk mindent, de nem foglalkozunk a napi politikával olyan szinten, hogy belenyúlnának, vagy hangot adnának a politikai hovatartozásuknak, hanem csak megbeszéljük, hogy milyen fontos események voltak a faluban, vagy éppen az országos dolgokat.” (Ruzsa)

Ugyanakkor az interjúk alapján az is látható, hogy a falusi embereket sem a közéleti témák vonzzák elsősorban, hanem azok a közösségi események, amelyek a szórakozás köré szerveződnek, vagy ahol családtagjaikat, gyermekeiket láthatják viszont. A közösségi rendezvények megvalósulásában rendkívül meghatározó a helyi civil szervezetek, az iskola és a közösségi intézmények mozgósító és szervező ereje.

⁸ Megjegyzés: Baráti Kör, aki a falulakodalmat szervezi.

„Az ahol talán föllépőként vagy résztvevőként láthatják családtagjaikat, tehát ezért van nagy szerepe, összetartó szerepe a kultúrának. [...] Meg hát az olyan jellegűre, ami szórakoztató jellegű, falunap, főzés, ivás, buli, tehát ez sajnos ami igazából, tehát a laza amire meg tudjuk az embereket tömegesen mozdtítani. Ha azt mondjuk, hogy szervezünk egy politikai tribunt, legyen az mondjuk visszahonosítás, a magyar állampolgárság vagy valami, eljönnek arra is, de megközelítőleg sem akkora érdeklődés, tehát mint hogyha egy ilyen valami szórakoztatóbb rendezvény.” (Bácsgyulafalva)

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a közélettel kapcsolatos problémák a közös összejöveteleken, rendezvényeken ne merülnének fel. Ennek alátámasztására a *közösségi aktivitás és a közéletről szóló diskurzusok közötti kapcsolatot* kell görcső alá vennünk. A közösségi aktivitást egyrészt a közösségi kapcsolatok, másrészt a különféle közösségi eseményeken, társas összejöveteleken való részvétel felől közelítjük meg.

A közösségi kötelék, a társaság hiánya értelemszerűen csökkenti a beszélgetési lehetőségeket, így jóval kisebb eséllyel alakulhat ki érdemi közéleti kommunikáció. Ezt jól mutatják kérdőíves felvételünk eredményei is. A legalább egy formális⁹ és/vagy informális (baráti kör, magántársaság) közösségi kötelékkel rendelkezők (85%) szignifikánsan nagyobb arányban beszélgetnek gyakran, vagy néha közéleti témákról, legyenek azok helyi- vagy országos szintű közügyek. Itt azt is meg kell jegyezni, hogy a kapcsolati háló kiterjedtsége is nagymértékben befolyásolja a lehetőségeket, cizelláltabb képet nyújtva a fellelhető különbségekről. Jelen esetben azonban mindenekelőtt a közösségi kötelékek meglétére, illetve hiányára összpontosítunk.

1. táblázat. A közéleti témák előfordulása a családon kívüli közösségi kötelék megléte szerint (N=833, %)

Családon kívüli közösségi kötelék (formális és/vagy informális)	Töltenek-e időt közéleti témák (helyi ügyek, közügyek) megbeszélésével?		Összesen
	Igen	Nem	
Van	89	11	100
Nincs	79	21	100
Együtt	88	12	100

Megjegyzés: Chi-négyzet: 10,229; szig=0,003; Phi értéke: 0,111 (gyenge kapcsolat)

A közösséghez való tartozás tekintetében így is igen szembetűnő különbségeket találunk a falvakat illetően. A közösségi kötelékekkel rendelkezők a magyarországi falvakban alul (70–80%), a határon túli falvakban viszont felülreprezentáltak (90–95%). A civil szervezeti részvételben lényegi különbség nem

⁹ Ha van a faluban, akkor részt vesz-e benne: 1. önkormányzati testület, 2. polgárőrség, 3. gazdakör, 4. gazdasági szövetkezet, tsz vagy más közös gazdálkodás, 5. tűzoltóegylet, 6. asszonykör, 7. sportkör/sportegyesület, 8. helybeli kulturális kör (kórus, szín-játzókör stb.), 9. nemzetiségi-etnikai szervezet, 10. hagyományörzők, nemzettudatot ápolók, 11. idősök klubja, 12. vallási közösség, 13. ifjúsági egyesület, klub, 14. vadásztársaság, 15. valamilyen helyi alapítványi közösség, 16. egyéb hasonló helyi kör. A megkérdezettek csaknem fele számolt be arról, hogy vallási közösségben vesz részt, amely részvételt természetesen nem minden esetben tekinthetjük formális szerepvállalásnak, hiszen az sok esetben „csupán” a templomba járó közösséget jelenti.

tapasztható, tehát az eltérést a családon kívüli informális kötelékek alacsonyabb aránya okozza, vagyis a hazai falvakban (52–62%) szűkebb baráti körrel rendelkeznek az emberek, mint a határon túliakban (75–80%).

A beszűkült közösségi élet alapvetően rombolja a közéletet, hiszen így az együttlétnek nincs meg a beszélgetések melegágyát jelentő közösségi tere. A kérdőívben a kapcsolatteremtésre és beszélgetésre alkalmas közösségi összejöveteleket¹⁰ és a kvázi szabadidős tevékenységeket¹¹ is számba vettük. Az előbbiekhöz hasonlóan itt is csak a részvételre és annak hiányára koncentráltunk, így a különbségek abból is adódhatnak, hogy eltérő mennyiségű lehetőség közül választhatnak a falubeliek. Véleményünk szerint azonban ezek a mutatók mégis alkalmasak a tendenciák megragadására, hiszen vannak olyan fő események (pl. falunap) és társasági összejövetelek (pl. piac, vendégség), amelyek a falusi családok többségét képes kimozdítani otthonról, ezáltal az eltérő lehetőségekből adódó torzítás nagymértékben csökken.

A falvakban megrendezett egy vagy több közösségi összejövetelen, mulatságon a családok csaknem kilenczede (89%) jelenik meg. A falvak körében e tekintetben Hajdújárás, illetve Ramocsaháza testesíti meg a két szélső pólust: Hajdújáráson nagyon intenzív, míg Ramocsaházán kiugróan alacsony a falubeli események látogatása. Ez a közösségi alkalmak eltérő mennyiségével is magyarázható, vagyis az okok a különböző földrajzi, gazdasági adottságokban, és az ezekből determinálódó közösségi lehetőségekben keresendők. Magas azoknak a tábora is (86%), akik legalább havonta élnek valamilyen társasági életet, eljárnak otthonról, elsősorban piacra, bevásárlóközpontba, templomba, illetve vendégségbe. Itt Bácsgyulafalva magaslik ki, ami mindenképpen azt jelzi, hogy a falu hátrányos helyzetét és közösségi életének hiányosságait a privát közösségi csatornákon, az informális szolidáris hálókön keresztül próbálják kompenzálni. Ez terepkutatásunk során is tetten érhető volt, hiszen sok esetben találtunk a lekérdezett lakónál barátokat, rokonokat, szomszédokat vagy egyéb ismerősöket. Petőfiszállás ugyanakkor visszafogottabb ezen a téren, amely mögött a falu előregedése és a szabadidő eltöltésére kevésbé alkalmas infrastruktúrája húzódnak meg.

Elemzésünk azt mutatja, hogy a közösségi aktivitás ezen két aspektusa (közösségi kötelékek, illetve összejövetelek) és a közélettel kapcsolatos beszélgetések gyakorisága között is szignifikáns, egyenesen arányos kapcsolat áll fenn. Tehát összességében kijelenthető, hogy a közösségi aktivitás és részvétel, valamint a közéleti – főként a helyi ügyeket érintő – diskurzus megléte és gyakorisága között valóban lényegi összefüggés található.

¹⁰ Ha volt a faluban, akkor Ön vagy a családból valaki részt vett-e benne: 1. búcsú, 2. farsangi bál, 3. majális, 4. karácsonyi ünnepségek, 5. szilveszteri mulatság, 6. öregek napja, 7. falunap, 8. lakodalom, 9. óvodai/iskolai ünnepség, 10. egyéb.

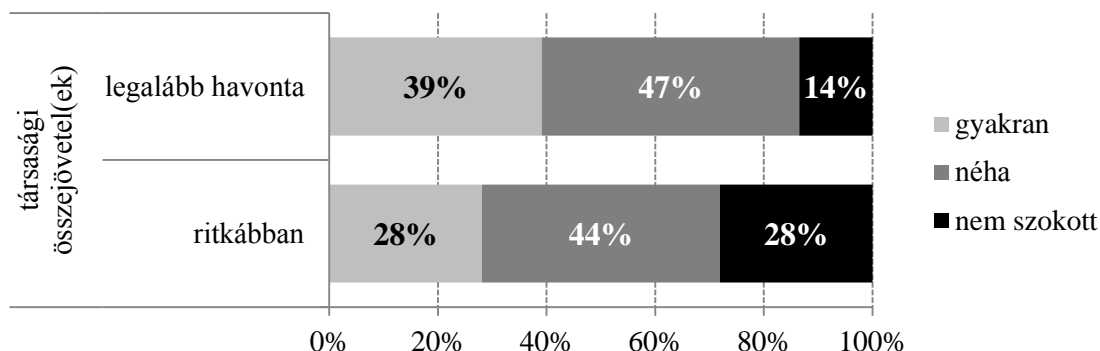
¹¹ Szokott-e Ön és milyen gyakran: 1. presszóba, cukrászdába, 2. kocsmába, sörözőbe, borozóba, 3. vendéglőbe, 4. bálba, 5. meccsre, sporteseményre, 6. vendégségbe (összejövetel, kártyaparti, pincézés stb.), 7. moziba, 8. színházba, 9. templomba, 10. piacra, vásárra, 11. bevásárlóközpontba, plázába járni?

2. táblázat. A közéleti témák előfordulása a közösségi aktivitás (közösségi rendezvények, illetve társasági összejövetelek) megléte szerint (%)

Közösségi aktivitás		Töltenek-e időt közéleti témák (helyi ügyek, közügyek) megbeszélésével?		Összesen
		Igen	Nem	
Közösségi rendezvény(ek)*	részt vett	89	11	100
	nem vett részt	80	20	100
Társasági összejövetel(ek)**	legalább havonta	89	11	100
	ritkábban	77	23	100
Együtt		88	12	100

Megjegyzés: */Chi-négyzet: 5,969; szig=0,024; Phi értéke: 0,085 (gyenge kapcsolat), N=834. **/Chi-négyzet: 13,662; szig=0,000; Phi értéke: 0,128 (gyenge kapcsolat), N=832.

2. ábra. „Milyen gyakran szokott beszélgetni a falu dolgairól, az éppen fontos aktuális helyi ügyekről?” – a válaszok megoszlása a társasági összejövetelek gyakorisága szerint (N=832)¹²

A falvakban felvett kérdőívekben próbáltuk mérni a falubeliek közéleti akciókban történő mozgósíthatóságát.¹³ Az eredmények szerint a 7 falu lakosságának kisebb aránya, közel tizede (8%) semmilyen eszközt nem venne igénybe semelyik általunk felsorolt cél érdekében. A legtöbben petíciót írnának alá, ezen felül még engedélyezett tüntetésen is részt vennének egy, vagy akár több ügy kapcsán (35%). A „csak” petíciót aláírók és a mindhárom akcióban való részvételt (petíció, engedélyezett, illetve nem bejelentett megmozdulás) említők aránya közel azonos: 28, illetve 29 százalék.

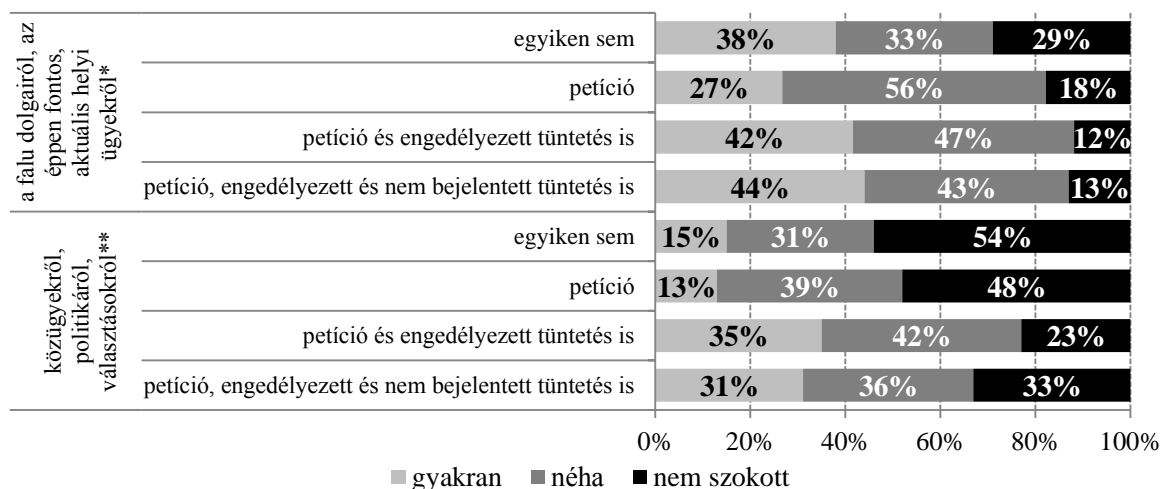
¹² Megjegyzés: Chi-négyzet: 16,911; szig=0,000; Cramer's V értéke: 0,143 (gyenge kapcsolat).

¹³ „Az alábbi célok megvalósítása érdekében Ön milyen közösségi akciókban venne részt? ”: a. aláírna egy felhívást, követelést, petíciót, b. ezen felül engedélyezett tüntetésen, felvonuláson is részt venne, c. ezen felül nem bejelentett tüntetésen, felvonuláson is részt venne. Felsorolt célok: 1. A korrupt, csaló önkormányzati vezetők eltávolítása. 2. A korrupt, csaló országos/ állami vezetők eltávolítása. 3. A helyi iskola bezárása ellen. 4. A helyközi vasútvonalak/buszjáratok megszüntetése ellen. 5. A lakókörnyezetét hátrányosan érintő nagyobb beruházás (pl. forgalmi út, szennyező vegyi üzem, nagyobb épület stb.) ellen.

A kistelepülések közötti különbségek vizsgálatából az tűnik ki, hogy a magyar falvak lakói általában a petíció aláírásáig merészkednének el. Ramocsaháza ebből a szempontból is elmarad a többi falutól, hiszen a lakók csaknem fele (48%) nem venne részt semmilyen közeleti akcióban. A határon túli falvak mindegyikénél viszont az a habitus körvonalazódik, hogy szinte természetesnek tekintik a valamely jól felfogott cél érdekében történő kiállást, akár még a demokratikus berendezkedés határát súroló nem bejelentett tüntetéseken való részvétellel is. Természetesen a konkrét célok nagyban befolyásolják az aktivitást: általánosságban elmondható, hogy leginkább a helyi érdekeltségű ügyek (iskola bezárása, helyközi közlekedés megszüntetése, lakókörnyezet kérdései) késztetik közeleti akciókra az embereket. Továbbá az sem mindegy, hogy ugyanazon célért küzd az emberek egy nagyobb része, vagy az egyes akciókban való szélesebb részvétel a különböző célok mentén elszóródva jelenik meg.

A hipotetikus akciókhoz való esetleges csatlakozás és a közügyekről szóló beszélgetések kapcsolatát vizsgálva, az adatok világosan azt jelzik, hogy a közeleti diskurzus megléte és gyakorisága számottevően meghatározza, hogy ki milyen közeleti akcióban venne részt, hogy részt venne-e benne egyáltalán. Összességében elmondható, hogy a közeleti beszélgetések megléte a különféle akciókban való részvételi szándékot, míg a társalgások gyakorisága a több energia-befektetéssel járó megmozdulások (engedélyezett és nem engedélyezett tüntetések) iránti hajlandóságot fokozzák. Ez azt is jelenti, hogy a közelet dolgait érintő kommunikáció, a közösségben előforduló parázs politikai viták és eszmecsere ösztönzik a közeleti aktivitást, vagy legalábbis felébresztik a tenni akarás szándékát, sőt, bizonyos esetekben akár a demokratikus normák – lásd nem engedélyezett megmozduláson való részvétel – be nem tartására sarkallnak.

3. ábra. „Milyen gyakran szokott beszélgetni...?” – a válaszok megoszlása a közeleti akciók szerint¹⁴

¹⁴ Megjegyzés: */Chi-négyzet: 29,801; szig=0,000; Cramer's V értéke: 0,135 (gyenge kapcsolat), N=819.
 **/Chi-négyzet: 37,943; szig=0,000; Cramer's V értéke: 0,152 (gyenge kapcsolat), N=822.

A közéleti ügyek érdekében történő aktivizálhatóság szempontjából nagyon fontos a személyes érdekelttség, illetve érintettség is, vagyis azok a közéleti témák fogják meg inkább az embereket, amelyek vagy az érdeklődési körükbe esnek, vagy amelyekkel nap mint nap találkoznak, és valamilyen szálon – pl. iskolás gyermek, munka, szolgáltatás – kapcsolódnak hozzá. Értelemszerűen annak a közéleti eseménynek, amely nagyobb tömegeket érint, sokkal nagyobb esélye van az esetleges közéleti cselekvést is kiváltó diskurzus színterévé válnia.

„Nagyon szűk kör. Ha a közéleti témába belesoroljuk mondjuk a mezőgazdasági, ismeretterjesztő dolgokat, akiket ez érint, akkor az ott van.” (Ruzsa)

„Például volt a telefonnal kapcsolatos fórum – a telefonnal küszködünk több éve, a vonalas telefont szeretnénk bevezettetni –, akkor sokan voltak.” (Hajdujárás)

Ugyanakkor az is igaz, hogy a közügyekről folytatott kommunikáció még egyáltalán nem jelenti automatikusan a közös cél érdekében történő aktív cselekvést. Tehát a diskurzus és az aktivitás közötti kapcsolat mindenképpen fennáll, annak erőssége azonban nem mindig éri el azt a szintet, amely a tényleges cselekvést is kiváltaná. Ehhez több ösztönző tényező együttes jelenléte szükséges.

„Hát régóta dédelgetett álmunk az, hogy valamiféle formába’ sportegyesületet újjá szeretnénk alapítani. [...] Itt volna az a szegmentum, hogy az embereket bevonni. Ez mindig évről évre megtörténik, megvannak a beszélgetések és akkor hát az mikor realizálni kellene, hát akkor az iskola se csinálja meg azt, amit bevállal, meg hát a szülők is tehát a kezdeti lendület után”. (Bácsgyulafalva)

Tapasztalatunk alapján azonban mindenképpen elmondható, hogy a falubeli kommunikáció, a helyi ügyekről folytatott diskurzusok ösztönzése rendkívül fontos tényezője a helyi társadalom szerveződésének, hiszen a beszélgetések útján jobban összekovácsolódik a falu, nagyobb eséllyel valósul meg a helyi ügyek megoldására irányuló közös cselekvés. Ezen diskurzusok lehetnek az alapjai egy olyan mentalitás kialakulásának, amely érdeklődést vált ki a közéleti témák iránt, és amely összefogást, közös cselekvést indukálhat.

„S most már azt látom, hogy én már próbáltam annyira összehozni a faluba’ az embereket, hogy inkább eljönnek az ünnepélyre, s utána eljönnek a kultúrházba egy közös asztalra, mert én mindig azt csináltam, hogy egy közös ebédet valahogy tudjunk megenni, aki ide eljő, idegent is tudjunk fogadni, de viszont a helyi emberek is tudjanak leülni és elbeszélgetni akik idejönnek azokkal. [...] És úgy érzem, hogy evvel az embereket így jobban össze tudtam fogni, mert már mindjárt többen beszélgetnek, eddig nem volt ilyen, hogy most na, egy utcát megjavítunk, vagy a kultúrotthont, a művelődési házat felújítottam.” (Agyagfalva)

Összegzés

Tanulmányunkban a közéletéről szóló diskurzusok és a közösségi-közéleti aktivitás közötti kapcsolat megragadására tettünk kísérletet. Vizsgálatunk kiindulópontját a közvetlen viszonyrendszert megtestesítő falusi közösségekben megjelenő – helyi és tágabb társadalmi szinteket érintő – közéleti diskurzusok adták. A közösségi-közéleti aktivitás kapcsán elsősorban a kapcsolattartási intenzitást, a közéleti tevékenységet, a közösségi kötelékek meglétét, a közösségi eseményekhez, társas cselekvési helyzetekhez történő csatlakozást, valamint a közéleti akciókban való részvételi szándékot vizsgáltuk.

Eredményeink alapján szignifikáns kapcsolatot találtunk a közéleti diskurzusok megléte és gyakorisága, valamint a közösségi-közéleti aktivitás és részvétel között. Összességében kijelenthető, hogy a közösségi-közéleti aktivitás azoknál nagyobb, akik gyakrabban cserélnek eszmét a közélet különböző aspektusairól. Tehát a helyi ügyeket és a közügyeket firtató beszélgetések, viták és eszmecserék erősítik, ösztönzik az aktivitást, vagy legalábbis felkeltik a tenni akarás szándékát, sőt szélsőséges esetekben akár a demokratikus normák (pl. nem bejelentett tüntetés) áthágását is kiválthatják. Megállapítható, hogy az aktívabb társasági élet lehetőséget teremt arra, hogy az emberek megbeszélhessék a mindennapi történéseket, melynek kapcsán mindenekelőtt a lakókat közvetlenebbül érintő szűkebb lakókörnyezet aktuális ügyei kerülnek elő. Elemzésünk arra világított rá, hogy a közéletéről szóló diskurzusok a közélet iránti érdeklődés felkeltésén túl valódi cselekvést indukálnak. A közügyekről folytatott kommunikáció azonban még semmiképpen sem jelenti azt, hogy a közös cél érdekében történő aktív cselekvés meg is történik. Ahhoz, hogy ez a közösségi-közéleti cselekvés ténylegesen megtörténjen, számos tényező együttes megléte szükséges. A kauzális összefüggések mélyreható vizsgálata nem képezte a tanulmány tárgyát, azt azonban mindenképpen meg kell említeni, hogy a közéleti diskurzus és aktivitás közötti ok-okozati összefüggés oda-vissza irányú is lehet.

A falusi közösségek, az ott kialakuló (közéleti) társalgások fontos tényezői a közösségi kapcsolatrendszer, a közösségi élet, valamint a demokratikus részvétel fejlesztésének. Ehhez kapcsolódóan a hét faluban végzett vizsgálat eredményeiből, azok összehasonlításából számos plusz információt sikerült kinyernünk. A falvak mindegyikében inkább azok a közéleti témák tartanak érdeklődésre számot, amelyek az aktuális helyi ügyekről szólnak, és közvetlen gondot jelentenek a falu lakóinak. A falubeli gondok közéleti diskurzusokban történő megjelenése a határon túli magyarok településekre főként jellemző, ahol a tágabb politikai színtér és a kisebbségi lét határozza meg a falu mindennapi életét, és ez sok esetben közéleti szerepvállalásra is ösztönöz. A tágabb értelemben vett közügyekről folytatott diskurzusok a határon túli falvak esetében inkább, mint helyi ügyek jelennek meg.

A közéleti-közösségi aktivitás kistélepülések szerinti összevetéséből kitűnik, hogy kisebb arányban van valamilyen közösségi köteléke a magyarországi falvak lakóinak, mint a határon túli falvakban élőknek, amely a családon kívüli informális kötelékek (baráti körök, magántársaságok) alacsonyabb arányában – hazai falvakban 52–62%, határon túli falvakban 75–80% – mutatkozik meg. Továbbá a magyar falvak lakói általában a petíció aláírásáig merészkednének csak el, míg a határon túli falvakban szinte természetes a

számukra fontos cél érdekében történő közéleti megmozdulás, akár még a nem bejelentett tüntetéseken való részvétel is. Ezzel kapcsolatban az az általános megállapítás tehető, hogy a közéleti beszélgetések megléte a különféle akciókban való részvételi szándékot, míg a társalgások gyakorisága az engedélyezett és nem engedélyezett tüntetésekhöz történő csatlakozási hajlandóságot fokozza. A gyengébb közösségi aktivitás okai sokszor az eltérő földrajzi, gazdasági és demográfiai adottságokban, és az ezek által meghatározott közösségi lehetőségekben keresendők (pl. Ramocsaháza, Bácsgyulafalva, Petőfiszállás). A hátrányos helyzetet és a közösségi élet hiányosságait azonban a magántársasági szolidaritási hálókon és közösségi csatornákon keresztül kis mértékben ugyan, de pótolni is lehet (pl. Bácsgyulafalva).

Az emberek általában lokális keretek között élik az életüket, és értelemszerűen elsősorban itt gyakorolják a közügyekben való demokratikus részvételt is. Tehát a közélet kérdései, a demokratikus participáció alapvetően helyi szinteken bontakozik ki, amely lokális kisközösségek, mint apró mozaikdarabok illeszkednek egymáshoz, így építve fel a szélesebb társadalmi részvételt és aktivitást. Ebből következően ezek a helyi kis körök, az ott kialakuló közéleti diskurzusok nagyon fontos mozgatórugói a demokratikus közösségi-közéleti aktivitás és részvétel fejlesztésének. Kutatásunk alapvető konklúziója, hogy a közösségi élet és a közélet előmozdításához alapvetően szükségesek a közéletéről folytatott hétköznapi és nyilvános diskurzusok, fórumok. Az az egyén, aki nehezebben érhető el a közösség számára, vagyis aki a közösségekben folytatott diskurzusokból kimarad, nagyobb eséllyel marad ki a közéletből is.

Felhasznált irodalom

Cohen, J. L. – Arato, A. (1992) *Civil Society and Political Theory*. Cambridge, MIT Press.

Cresson, E. (1998) *Foreword by Edith Cresson: Learning for active citizenship: a significant challenge in building a Europe of knowledge*. European Commission, Education and Training 1998 DGXXII.
http://ec.europa.eu/education/archive/citizen/citiz_en.html [2012. 02. 10.]

Dahrendorf, R. (1997) *After 1989 – Morals, Revolution and Civil Society*. Oxford, St. Antony's College.

Delanty, G. (2000) *Citizenship in a global age: society, culture, politics*. Buckingham, Open University Press.

Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge, MIT Press.

Habermas, J. (1999) *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. Budapest, Osiris Kiadó.

Habermas, J. (2011) *A kommunikatív cselekvés elmélete*. Budapest, Gondolat Kiadó.

Utasi Á. (2009) *A közösségi kapcsolatok és a közélet*. In Feleky G. (szerk.) *Közösségi relációk: elméletek, narratívák, hipotézisek*. Szeged, Belvedere Kiadó, 11–34.